

NOVADI ZAĻO

Ziemeļu upespērlene ('Margaritifera margaritifera') ir uz izmiršanas robežas, tāpēc šogad "Gada gliemja" kārtā to iecēlusi Latvijas malakologu biedrība, bet par izaicinājumiem sugas saglabāšanā plašāk stāsta pētniece, Latvijas Universitātes muzeja zooloģijas nozares krājumu glabātāja Mudīte Rudzīte. Viņa par upespērlenēm tur īpašu rūpi jau vairāk nekā 20 gadus.

Tikai četrās vietās

Eiropā dzīvotspējīgas upespērlieņu populācijas pašlaik pastāv vēl tikai Skandināvijas, Īrijas un Bavārijas/Čehijas kalnu upēs. Latvijā ir apzinātas vien četras ziemeļu upespērlieņu atradnes, dabas liegumi, kuru konkrētas atrašanās vietas – drošs paliek nedrošs – gan netiek atklāta plašākai publikai. Tur mīt vēl tie retie eksemplāri, gliemenes – seniores, kuru vecums, kā spriež pētnieki, varētu būt 40 līdz 100 gadu robežās. Interesanti, ka gliemeņu dzīves ilgumu var noteikt līdzīgi kā kokam gadskārtas. "Uz gliemeņu čaulām var redzēt līnijas, kas izliecoties iet paralēli čaulas malai. Ziemā tās neaug, jo gliemenes guļ, bet vasarās, esot aktīvām, viņas paaudzē uz priekšu arī savas čaulas. Jaunām esot, tie var būt pat pāris milimetri ik vasaru, bet tad šis process nobremzējas – veidojas pavisam plānas kārtiņas uz čaulas malas, ko reizēm pat tā īsti saskaitīt vairs nevar. Tad jāskatās čaulas slīpējums," gliemeņu vecuma noteikšanas procedūru skaidro pētniece un piebilst, ka vērā ņemamu, cieniņamu vecumu upespērlenes sasniedz, pateicoties savam izteikti mierīgajam dzīvesveidam: "Gliemenes apdzīvo tā sauktās oligotrofās upes jeb ūdeņus, kur ir auksts, tīrs ūdens un neveidojas dūņas. Attiecīgi ūdenī ir maz barības vielu, ar ko gliemenēm jāiztiek. Līdz ar to tām ir ļoti lēna vielmaiņa. Diez ko kustīgas tās arī nav – gliemenes ir filtrētājas, kas, ja viņas netraucē, parasti tā arī sēž vienā vietā." Patiesībā, tikai pateicoties šai īpašībai – ilgajai dzīvošanai –, vēl varam runāt par Latvijas upespērlieņu populāciju. Jaunās paaudzes – praktiski nav.

Piemērotu sēklīti meklējot

Kāpēc tas tā? Visticamāk, tas ir vairāku iemeslu kopums, taču galvenais tomēr ir ūdeņu piesārņojums, pret kuru īpaši jutīgas ir

INTERESANTI

■ Vēsturnieki stāsta, ka Vācijā bijuši pērļu meklēšanas meistari, kas ar mazām standziņām pratuši gliemenes vākus pavērt, paskatīties, vai tajā ir pērle. Ja nav, tad dzīvu gliemēni var ielaist ūdenī atpakaļ. Nepratēji griež gliemēni vaļā ar nazi, un tad tā iet bojā, lai gan visbiežāk izrādās, ka nekādas pērles tajā nav. Diemžēl tā noticis arī Latvijā Zviedrijas un Krievijas pārvaldības laikā. Varētu uzskatīt, ka Latvijas pērļu resursi tika izlaupti, jo ir daudz rakstītu liecību par to, ka 18.–19. gadsimtā varēja iegūt pērles.

AVOTS: DABASDARĻI

tieši mazās gliemenītes. "Esam izpētījuši visu attīstības ciklu. Gliemenes iznērš kāpurus – glohīdijus. Tam vispirms ir vajadzīga saimniekzivis, pie kuras jaunām pieķēries, vienas ziemas laikā tas izaug par gliemenīti un nokrīt. Tad pa strauti tai ir jānonāk vietā, kur ir gliemēni piemēroti dzīves apstākļi. Bet, ja mums upē pietiekamā daudzumā nav tīru, nesadūļotu smiltsgrants sēkļu, tad tā iet bojā, jo dūņās tā nespēj izdzīvot. Protī, pirmos piecus sešus gadus gliemenītes dzīvo, ierakušās smiltīs pāris centimetru dziļumā, un pārtiek tikai no tā, ko atnes caur smilti tekošais ūdens. Tas izklausās pat neticami, jo barības vielu, protams, ir ļoti maz. Bet, ja ir dūņas, nekā cauri tām netiek!" skaidro M. Rudzīte.

Neskaitot piemērotu dzīvesvietu trūkumu, gliemeņu izdzīvošanas iespējas samazina arī saimniekzivju retā sastopamība. Protī, upespērlieņu kāpuri mēdz attīstīties uz lašu, taimiņu un strauta foreļu jaunām. Diemžēl šīs zivis iecienījuši maluzvejnieki, tāpēc iespēja, ka zivis īstajā laikā un vietā gliemēni un tās kāpuram garām tiešām aizpeldēs, kļuvusi par reti iespējamu veiksmi.

Pacietīgs un laikietilpīgs darbs

Citviet Eiropā ir meklējuši radošus risinājumus, kā šīs apdraudētās sugas populāciju atjaunot un papildināt, lielākoties – piesaistot zivjaudzētavas, kur dzīves apstākļi mēdz būt gliemenītēm piemēroti. "Metodes ir dažādas, taču arī – noteikti nav tā, ka ar darbu vienā audzētavā mēs varētu pilnu upi gliemenēm pieaudzēt. Tas ir lēni, pakāpeniski, no gada uz gadu, kā rezultātā dažus eksemplārus dabā varbūt varam

Gliemeņu lēnīgā eksistence

Bioloģijas doktore Mudīte Rudzīte izrāda ziemeļu upespērlenes paraugus. Šo kolekciju ievācis Reinis Kampe laikā no 1927. līdz 1939. gadam. Latvijas Universitātes muzejā atrodamajā kolekcijā ir 107 čaulu eksemplāri, kas izvietoti piecās kastēs, pieci no tiem aplūkojami ekspozīcijā.

arī palaist," skaidro pētniece. Šādi projekti ir laikietilpīgi un attiecīgi – arī dārgi, kas interesē kādam iesaistīties bieži vien samazina līdz minimumam... Katrā gadījumā Latvijā to iedzīvināt līdz šim nav izdevies, kaut pētnieki cerības nav atmetuši, piebilst M. Rudzīte. Paraleli gan jādoma ne tikai par gliemenīšu audzēšanu, bet jāstrādā, lai arī izveidotu tām piemērotu dzīves vietu. "Ir jāatrod labākā vieta konkrētos upju posmos, kur jāiekārto grunts, akmeņi un smilts, visticamāk, papildus jāieber granti, lai izveidotu gliemenēm piemērotu dzīvotni jeb mikrobiotopu. Un tad viņas arī šajos posmos var izlaist tālākai dzīvei. Piemēram, Somijā ir iedzīvināts projekts, ka gliemenītes zivjaudzētavā audzē vēl ilgāk, ieberot smiltis turpat baseinā, un tad nu gaidot, kas notiks tālāk. Savukārt vācieši izmēģina metodi, kur, pirms izlaist zivju mazuljus, tos saliek traukā kopā ar gliemeņu kāpuriem un tad tikai palaiž upē. Tas tādēļ, ka varbūtība kāpuram satikt savu zivi brīvā dabā tomēr ir samērā maza. Būtībā visos posmos, attīstības stadijās tā izdošanās varbūtība ir neliela," par sarežģījumiem gliemeņu nākotnes iz-

Pērni ziemeļu upespērlene, kas ir izmirstoša suga gan Latvijā, gan Eiropā, gan pasaulē, tika iemūžināta īpašā pastmarkā. Bet Latvijas Universitātes muzejā skatāma virtuāla izstāde, ka veltīta šim gliemim.

redzēs atgādina pētniece. Tomēr veiksmes gadījumā – ja gliemenītēm izdodas noteiktos gadus nodzīvot ērtajā upes straujtecēs sēklītī, tās izrokas jau grunts virspusē, izbāž sifonus ūdens strauvē, un tad to izdzīvošanai jau ir lielākas iespējas, jo pieaugušās gliemenes ir mazāk jutīgas pret piesārņojumu.

Materiāli tapuši ar Latvijas vides aizsardzības fonda atbalstu. Par publikāciju saturu atbild SIA "Kurzemes Vārds" un reģionālās izdevniecības.